

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Neo-Lodewijkstijlen, neorenaissance en nieuwe kunst in Amsterdamse grachtenpanden [Bespreking van: B. Laan, E. de Haan, A. Westra (2017) Amsterdam Interieurportretten van Grachtenhuizen 1875-1945]

Eijkelboom, G.; Vermeer, G.

Publication date

2018

Document Version

Final published version

Published in

Amstelodamum

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Eijkelboom, G., & Vermeer, G. (2018). Neo-Lodewijkstijlen, neorenaissance en nieuwe kunst in Amsterdamse grachtenpanden [Bespreking van: B. Laan, E. de Haan, A. Westra (2017) Amsterdam Interieurportretten van Grachtenhuizen 1875-1945]. *Amstelodamum*, 105(3), 148-150.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (<https://dare.uva.nl>)

NEO-LODEWIJKSTIJLEN, NEORENAISSANCE
EN NIEUWE KUNST IN AMSTERDAMSE
GRACHTENPANDEN

Barbara Laan, Esther de Haan, Alexander Westra,
*Amsterdam. Interieurportretten van Grachtenhuizen
1875-1945*. Met bijdragen van Jeroen van den
Biggelaar, Martijn de Jong, Coert Peter Krabbe,
Meindert Stokroos. Uitgeverij Stokerkade/
Stichting Historische Interieurs in Amsterdam,
Amsterdam 2017, 224 p., ill., prijs € 19,50.

De Stichting Historische Interieurs in Amsterdam, met als drijvende kracht de kunsthistorica Barbara Laan, startte in 2007 samen met het Bureau Monumenten & Archeologie een onderzoeksproject in Amsterdam-Zuid, waarbij met medewerking van grote aantallen studenten onder begeleiding van meerdere specialisten, bijzondere interieurs van ongeveer honderd woonhuizen uit de periode 1875-1945 werden onderzocht. Als resultaat daarvan verschenen twee boeken: *Amsterdamse interieurs. Huizenportretten 1875-1945* (2009) en *Wonen in een monumentaal huis* (2012).

Nadien startte dezelfde stichting het project 'Van grachtenhuis tot villa in het groen'. Hierin kwamen de interieurs van de Amsterdammers in de grachtengordel aan de orde en interieurs uit twee andere gebieden, waar Amsterdammers zich in dezelfde periode graag vestigden, Zuid-Kennemerland en het Gooi. Dankzij de stoomtram konden gefortuneerde Amsterdammers daar neerstrijken in de rust van de natuur. Het onderzoek resulteerde in november 2017 in drie boeken, waarvan een over de grachtengordel, *Amsterdam. Interieurportretten van Grachtenhuizen 1875-1945*. Hierin zijn interieurs en hun bewoners geportretteerd in tien portretten. Bovendien bevat het een drietal hoofdstukken over aangelegenheden die bij het wonen een rol spelen: dempingen van grachten, de opkomst van de stofzuiger en het drinkwater. De geportretteerde bewoners maakten in veel gevallen deel uit van de financiële elite van de stad, voor wie een in stijl ingericht grachtenpand een niet weg te denken onderdeel van de levensstijl vormde. In veel van deze grachtenhuizen bevonden

zich vóór de herinrichting nog onderdelen van een achttiende-eeuws huis, waar dankbaar gebruik van werd gemaakt. Zo vertonen de meeste interieur een bijzondere historische gelaagdheid met onderdelen uit verschillende perioden.

De tien portretten staan min of meer in chronologische volgorde. Het eerste huis in de reeks, Keizersgracht 452, een huis uit 1685, kenmerkt zich door een monumentale omvang. In de achttiende eeuw kreeg het, als zoveel panden, een geheel nieuw interieur, maar deze verbouwing viel in het niet bij de ingreep van Cornelis van Outshoorn in 1860-1861, waarbij de gevel en het interieur een volkomen nieuw aanzien kregen. Strikt genomen valt deze verbouwing buiten de behandelde periode, maar niemand zal het de auteurs kwalijk nemen dat zij ook het hiervan nog resterende trappenhuis met zijn overdadige en imponerende vormen uitgebreid behandelen en tonen. De firma Twiss en Co leverde het terracotta van de witgeverfde gevels en mogelijk ook een deel van de aankleding binnen. De zinken trapleuning kwam van de in die jaren zeer succesvolle firma Schütz uit Zeist. Ter bekroning van het trappenhuis dient een lantaarn met kariatiden aan de binnenzijde. Omstreeks 1895 bracht de destijds gevierde architect Eduard Cuypers elders in het huis eveneens nog bestaande vertrekken aan, waaronder de rechterzijkamer op de beletage, met vormen in neorenaissance van donker hout. De linkerkamer met een combinatie van achttiende-eeuwse Lodewijkstijlen in geel en ton-sur-ton-groen schrijft de auteur van het betreffende portret eveneens aan hem toe. Van een kamer linksachter, met veel grotesken als verwijzing naar de renaissance, bestaat alleen nog een foto. Het tegeltableau boven de schorsteen die daarop staat voorgesteld, gemaakt door de Porcelayne Fles in Delft, kwam via omzwervingen in 2016 op een veiling terecht. Een trap met een plint van gele en zwarte tegels, tamelijk rechttoe rechtaan, herinnert nog aan een verbouwing die bureau Van Gendt begin twintigste eeuw uitvoerde voor de Effecten Maatschappij Amsterdam, de toenmalige eigenaar. Dit eerste voorbeeld toont meteen hoe gevarieerd de interieurs in stijl uit de late negentiende en vroege twintigste eeuw kunnen zijn.

Het teruggrijpen op achttiende-eeuwse

Trappaal met vrouwelijke herme, Herengracht 474.
Foto Bert Muller, BMBeeld

Lodewijkstijlen voerden tot aan het begin van de twintigste eeuw de boventoon. De echte rijke families beschikten vaak nog over een echt achttiende-eeuws interieur en dat zette de toon. In Herengracht 474 sloot architect Jan Springer kort na 1879 met zijn zwierige vormgeving handig aan bij de nog aanwezige elementen in Lodewijk xv-stijl uit omstreeks 1756. Hieruit kwam een elegant en rijk uitgevoerd geheel voort in stemmige groentinten. In Herengracht 500 pakte architect Isaac Gosschalk, die een voorliefde had voor de Hollandse renaissance, uit met zeer rijk uitgevoerde kamers in neo-Lodewijkstijlen. Opdrachtgever was het Joodse echtpaar George Rosenthal en Sophie May. De interieurs kwamen kort na 1889 tot stand en de plafondschilderingen van Arthur Heinrich Wilhelm Fitger boven de trap in 1902. Meer ingetogen, vooral teruggrijpend op de wat strakkere Lodewijk xvi-stijl, oogt het interieur van Herengracht 460, dat David van der Vliet en Johanna Borski of hun dochter Mathilde van der Vliet en schoonzoon Johannes Luden aan het einde van de negentiende eeuw lieten aanbrengen. Mogelijk borduurde de vormgeving voort op de nog aanwezige interieurafwerking, die Isaac Hodson in 1803 had

laten aanbrengen. De beschilderingen van Johannes Stortenbeker vertegenwoordigen in dit pand een bijzondere kunsthistorische waarde. Een paar brede huizen verderop, op Herengracht 470, overheersten opnieuw de Lodewijkstijlen. De uit Duitsland afkomstige koffiehandelaar Carl Rehbock en zijn vrouw Caroline Janssen lieten deze in het begin van de twintigste eeuw aanbrengen, waarmee hun huis geheel overeenstemde met die van de gezeten Amsterdamse burgers.

In de laatste decennia van de negentiende eeuw, burgerden de vormen van de Hollandse renaissance steeds meer in als een aanvaardbaar alternatief. Het huis Amstel 179, gebouwd in 1872-1873 door de aannemer C. Wiegand, bevat nog een salon in neorenaissance met veel hout en in het cassettenplafond plafondstukken uit 1879. Hierin prijken nog als naakte jongetjes en meisjes uitgevoerde putti, geschilderd door de kunstenaars Nicolaas van der Waay en Ernst Witkamp. De opdrachtgever hiervoor was Jan Mezger, de 'knijpdokter' of 'vorstenwrijver'. Zijn deftige clientèle kwam uit de hoogste kringen en verbleef niet zelden in het nabij gelegen Amstel Hotel. A.L. van Gendt trok Leidsegracht 18 in 1884 op in de trant van de Hollandse renaissance. De opdrachtgever, Jan Herman van Eeghen, verhuurde het aan de zakenman en vrijgezel jonkheer Hendrik Maximiliaan Huydecoper. De resterende delen van het interieur vertonen dezelfde stijl als de voorgevel. De deurportalen en vensteromlijstingen in neorenaissance zijn heden groen of wit geverfd en de wanden overal wit, maar ook zonder deze heldere kleurstelling zou het huis aanzienlijk strakker en zakelijker ogen dan de eerder besproken voorbeelden in de Lodewijkstijlen.

De laatste drie voorbeelden uit het begin van de twintigste eeuw vertegenwoordigen verschillende uitingen van de nieuwe kunst. De frisse en kleurige Art Nouveau in het vroegere woonhuis, winkel en bureau op Keizersgracht 329 van architect François Caron, die het in 1901 zelf verbouwde, staat met die eerder interieurs in neostijlen in scherp contrast. De zwierige vormen van de balustrade van de trap geven uiting aan een nieuw elan. Door het gebruik van donker hout ogen de toevoegingen door Karel de Bazel uit 1909 aan het interieur van Herengracht 280 veel zwaarder, maar hij kwam wel tot nieuwe vormen binnen een vanuit de theosofie ingegeven, strak stramien, waarin op veel plaatsen exotische elementen uit Nederlands-Indië toepassing vonden. In het trappenhuis van Keizersgracht 586 werden in 1929

weer eigentijdse patronen en decoraties aangebracht in kleurige glaskunst, ontworpen door architect Jacob van der Veen. Het kreeg het predicaat mee van Amsterdamse School.

De publicaties van de Stichting tonen onomstotelijk aan dat interieurs uit het laatste kwart van de negentiende eeuw en de eerste helft van de twintigste eeuw, zeker wanneer deze zijn aangebracht door de rijkste burgers van Amsterdam, een bijzondere waarde vertegenwoordigen. Hoe deze te beschermen is een andere zaak. Interieurs leiden in een huis een betrekkelijk verborgen bestaan en beschermd of niet, ze vallen gemakkelijk ten prooi aan de in Amsterdam extreem hoge commerciële belangen. Hopelijk zet dit boek de projectontwikkelaars en ook eigenaren van dergelijke interieurs, aan het denken.

In boeken als deze valt er dankzij de vele illustraties vooral ook veel te zien, gelukkig maar, want woonhuisinterieurs behoren helaas, en ook wel begrijpelijk, niet tot het gemakkelijkst toegankelijke erfgoed. De auteurs gunnen ons een blik naar binnen. Ze laten ons daarbij ook kennis maken met de Amsterdammers die deze interieurs bewoonden, waarmee we een bijzondere inkijk krijgen in het leven in de grachtengordel. De komende jaren zal de stichting haar aandacht richten op interieurs uit de wederopbouwperiode. Gezien het eerdere onderzoek van de stichting zal het daarbij niet gaan om knullig met zachtboard afgetimmerde zolderkamers, maar om verrassende en verborgen hoogtepunten.

Gert Eijkelboom, Gerrit Vermeer
